

FELIU FORMOSA: UNA MÚLTIPLE I OBSTINADA RIGOR

Treball i joc, la vida i el poema

Autor, director, actor i teòric teatral, Feliu Formosa és també un gran i constant traductor i un poeta que els bons catadors aprecien de fa temps. Ara, tres premis de la crítica, el Ciutat de Palma, la Lletra d'Or i el Ciutat de Barcelona, ho han vingut a confirmar.

Enric Sòria

Feliu Formosa viu al barri del Guinardó —de ressonàncies conflictives en temps no tan llunyans— en un d'aquests pisos tan habituals a Barcelona i València amb entresol, principal, primera i ascensor en absoltes. Porta endins, l'univers de l'autor s'imposa a l'escenari en multitud de petits detalls: llibres, cartells teatrals, senyals i records.

Al despatx on seiem hi ha una atmosfera de treball concentrat, meticolós. A la paret, Salvador Espriu ens mira des de la llunyania tràgica de la seua ronda de mort. Hi ha, ben probablement, una mala llet infinita, universal, com deia ell. No dins d'aquest despatx, però. Ací impera la serenitat una mica escèptica de qui ha treballat molt i en silenci. Sense pretensions ni defallències, durant anys.

—Hi ha, per començar, una pregunta obligada. S'ha dit que eres un poeta marginal, un outsider. Fa catorze anys que publiques versos i se n'havia parlat ben poc. Ara, de sobte t'ha caigut al damunt una pluja de premis en un mes. ¿Com es paeix això?

—M'ha sorprès prou. *Semblança* és un llibre fet al vuitanta-dos, tret de les proses. Un poemari amorós de tema molt concret i que ha tingut un seguit de vicissituds de publicació. Ja quasi me n'havia oblidat. Llavors vénen els premis. Jo n'estic content, és clar, perquè a la llarga faciliten molt les coses.

—Però deu ser un tant desconcertant.

—És molt desconcertant. Però, mira, això va bé. Hi ha una qüestió ben curiosa, d'altra banda. En rebre el darrer premi, la persona que tenia al costat em diu «¿Ets el premiat de poesia? ¿Però no et dediques al teatre, tu?». I a Mallorca, en Llopart digué: «És una llàstima que Feliu sigui considerat un home de teatre perquè així la seva poesia es relega. I quan vaig al Teatre Lliure el Fabià Puigcerver em diu: «Tu, poeta...», etcètera. O sigui que al teatre poeta, i entre poetes, teatrer.

—Després es queixen que els intel·lectuals catalans no són versàtils.

—Clar. Ara, jo sempre vaig provant. És la meua manera de ser. Jo continuaré fent tot el que es presenti, a banda de la pràctica teatral, que he abandonat una mica per cansament.

—Vius a Barcelona, però tu ets de Sabadell.

—Vaig nàixer a Sabadell, però vaig venir a Barcelona als set anys. La meua família era tota de Sabadell, barrejada de pagès i d'industrial. Un rebesavi meu va fundar la primera fàbrica de vapor de Sabadell. Ara, jo m'he criat aquí.

—Vas dir una vegada que et van fer ateu els maristes.

—Tampoc no és un problema dels maristes. Això, ho he reflexionat una mica més. És un problema de l'educació de l'època franquista en general. Jo recordo els maristes com una gent bastant comoda, que no volia tampoc massa problemes, amb un ensenyament bastant rutinari i estèril, però amb un component

DOMÈNEC UMBERT

humà que estava bé. Tret d'algun frare molt falangista o molt de dreta, hi havia en el fons una tradició liberal en la manera de tractar la gent. Així, doncs, de vegades, he pensat: «això dels maristes ho hauré de rectificar, pobra gent». Era una cosa global.

—T'inicieres en el teatre a partir del teatre independent universitari.

—Es produïren dues coses alhora:

d'una banda, la politització. Quan les famoses vagues dels tramvies del 51 jo encara era al col·legi, però al 56 va haver-hi la primera onada d'ingressos universitaris al Partit Comunista. A més, hi havia el contacte amb tota la literatura i el teatre d'arrel marxista, que s'havia de llegir d'amagat. M'influï el fet de conèixer Brecht i entrar a la universitat, on s'organitzaven lectures i representacions d'aquest teatre.

—Després, continuaries...

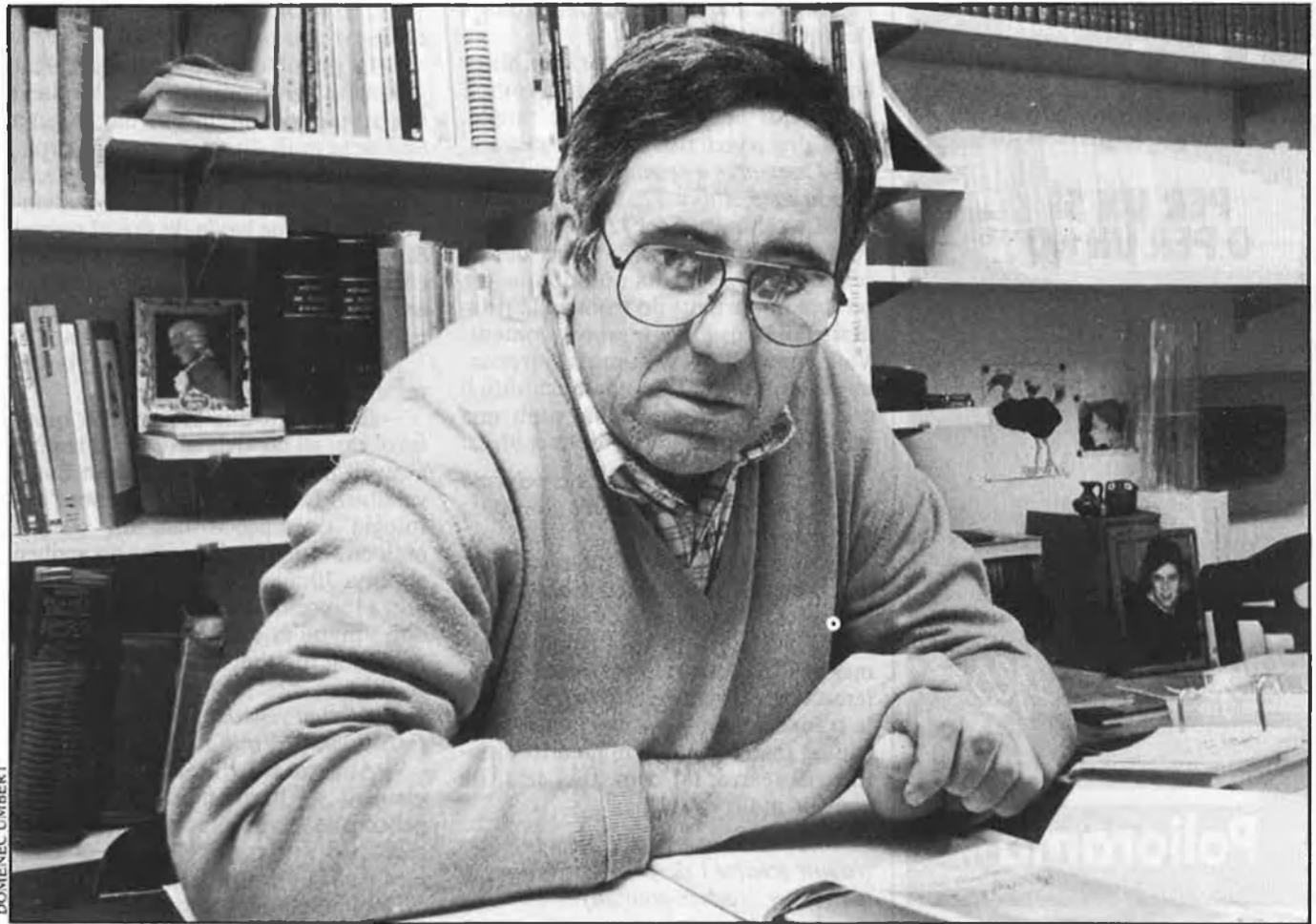
—I encara continuo. Ara més com a traductor i fent altres treballs a l'Institut de teatre, perquè la pràctica escènica m'ocupa massa temps. Hi ha les traduccions, l'interès —una mica tardà— per la poesia. A més, hi ha una gran diferència entre el teatre independent dels anys 60-70 i el que es fa ara. Hi ha coses que ni se somniaven i efectivament s'han acomplert i, en canvi, moltes altres que no.

—De tota aquella època, ¿quin muntatge recordes amb més gust?

—N'hi havia un que, vist en perspectiva, ara potser tindria algun interès: un recull de farses medievals de tots els països europeus. Era un espectacle una

DOMÈNEC UMBERT

DOMÈNEC UMBERT

«Intento fer un equip capaç d'orientar les traduccions en un nivell més imaginatiu i de buscar l'afinitat entre el traductor i l'autor».

mica primari, un intent de recuperar una tradició popular. Jo em pensava que era una cosa passada, però aquests dies he vist que els alumnes de Terrassa hi treballaven, ho he tornat a llegir i penso que sí que podria tenir un cert interès, molt més que una cosa que vaig fer més endavant que es deia *Cel·la 44*, que era una reflexió en la línia del *Marat-Sade*, aquell problema del dogmatisme del revolucionari enfrontat a les necessitats de l'individu, vinculada a un moviment del teatre-document que va ser bastant efímer.

—*El teu primer contacte amb Brecht fou una traducció del francès.*

—Sí. Més endavant vaig anar a Alemanya, cap al 59-60, i vaig fer un curs d'oient sobre Brecht i un altre sobre el barroc. Treballava donant classes de castellà i aprofitava les hores que em quedaven lliures.

—*¿El teu interès per l'alemany vindria donat per Brecht?*

—Bàsicament, sí. Brecht i tot el teatre revolucionari alemany. Jo no tenia cap partit pres germanista. M'interessava el que podia aprofitar per a una cultura revolucionària, que en el cas del teatre alemany era molt.

—*La teua primera traducció de l'ale-*

many seria una antologia de la poesia de combat: «A la paret amb guix».

—Estava dins aquesta línia. És un llibre molt de la seva època. Poesia realista, social, molt marcada.

—*Després hi ha hagut una ampliació de perspectives: Brecht, Trakl, Klaus i Thomas Mann. Moltes d'aquestes traduccions són memorables.*

—Això està sempre molt lligat a les condicions econòmiques. Si pots moure't amb una certa tranquil·litat, com va ser el cas de *Tristany* i de *Mephisto*, de Thomas i Klaus Mann, et trobes molt bé i el resultat és més satisfactori.

—*¿Històricament la cultura alemanya no ha estat una gran desconeguda en aquest país?*

—Ara s'està traduint molt. De tota manera, em penso que les llacunes continuen sent. I no solament en l'alemany. De Beckett, per exemple, no hi ha pràcticament res. En les traduccions s'és una mica oportunista.

—*¿Actualment, n'estem ben informats?*

—En principi sí, gràcies a les traduccions castellanes més que res. Allí hi ha un gran desplegament, una valoració del romanticisme que de fa un parell

d'anys és quasi una epidèmia. I encara s'hauria de traduir moltes més coses. Hi ha tota una reflexió sobre aquesta literatura que s'hauria de conèixer. Quant a les noves narratives, hi ha obres de molt de pes, amb una diversitat que és difícil de reflectir. T'hi trobes de tot. Només en poesia. Hi ha la cosa avantguardista i experimental molt viva, la poesia de tradició simbolista i la més combativa, i també l'epigrama, la faula, aquests gèneres divertits que aquí es cultiven molt poc.

—*S'ha dit de vegades que el nivell de traduccions ha davallat. Se'n fan de ben correctes, però una mica massa escolars.*

—Jo sempre ho he dit. La traducció que millor funciona és la d'escriptor. El que passa ara és que no necessiten molts professionals. Jo he vist traduccions no solament molt acadèmiques, a més amb un llenguatge poc àgil, molt dur. Cal l'afinitat entre un escriptor i un altre per copsar l'estil global d'un autor, per poder-lo manejar, jugar-hi. Jo intento dins les meves possibilitats, que són poques, de fer alguna cosa, fer un equip capaç d'orientar les traduccions en un nivell més imaginatiu i de

Companyia
Flotats

**PER UN SÍ
O PER UN NO**

de Nathalie Sarraute
Versió catalana de Carme Serrallonga
Posada en escena: Simone Benmussa

**EL
DESPERTAR
DE LA
PRIMAVERA**

de Frank Wedekind
Versió catalana de Carme Serrallonga
Direcció: Josep Maria Flotats

infantillatges

de Raymond Cousse
Versió catalana de Pep Cruz
Direcció: Josep Maria Flotats

Poliorama Teatre

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

ESPECTACLE HAUSSON-BROSSA
GRAN SÈSSIO DE MÀGIA EN DUES PARTS

ROMEA
CENTRE DRAMÀTIC
DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

CENI
D'ASSAIGS
D'OPERA

TV3

buscar l'afinitat entre el traductor i l'autor.

En general, un bon lector d'un autor i que conegui l'idioma el tradueix molt millor que no un senyor que simplement s'ha passat tres anys a una escola.

—Comences a escriure, o a publicar, poesia tard, l'any 72.

—La primavera del 72 vaig publicar el primer llibre. N'havia escrit des de sempre. Hi havia una qüestió que em sembla important: no trobava la finalitat de la cosa, no n'estava content. Vaig anar fent provatures fins trobar-ne el perquè. Resulta una mica difícil d'explicar i està relacionat amb una crisi d'altres activitats i d'altres idees.

—¿L'augment de la teua producció poètica té relació amb el fet que vages arraconant el teatre?

—No exactament. M'interessa molt la traducció. És una feina bàsica per a mi. La traducció de l'alemany. Potser si fos d'una altra llengua seria més mecànic, però aquest idioma m'interessa com a eina de pensament i, clar, la traducció ocupa temps i va desplaçant el teatre. També hi ha altres motius. El teatre, tal com jo el feia, ha canviat molt.

—És curiós. Aprens alemany per traduir teatre i després abandones el teatre per traduir alemany.

—Són coses que passen. Jo estava molt cremat amb el teatre. Hi havia unes exigències professionals molt fortes i el dilema de la comercialització. La situació m'era cada punt més problemàtica, perquè jo no era una persona preparada per entrar en un tipus de competitivitat com l'actual. La feina literària no n'és tant. Fas el que fas sol, després l'obra fa el seu camí, una mica al marge de tu. En el teatre jugues molt, t'hi aboques. Sovint has d'acceptar uns productes que tenen una sèrie de limitacions ben visibles. Tu també tens limitacions, algunes no les coneixes perquè la situació no les havia posades al descobert.

—Com a poeta, se t'ha qualificat de vegades d'outsider.

—Aquí hem tendit a classificar molt, i seria hora de començar a prescindir-ne. Alguna volta he dit que sóc un poeta que ha arribat tard, que la poesia no m'és fonamental, perquè faig altres coses, que m'és un instrument més, però de fet, per a mi, sí que és molt important la poesia. Es pot dir que faig una poesia experimental o neoromàntica, igual que el Margarit o el Jordi Pàmies, però penso que entre el que faig jo i el que pugui fer algú amb un component formalista més gran tampoc no hi ha tanta diferència.

—¿Hi ha hagut en la teua obra una evolució cap a l'intimisme?

—És possible, però sempre he estat intimista. Penso que hi ha una evolució que arrenca de l'últim Vinyoli. Jo tenia un tracte molt directe amb el Vinyoli, el veia com a mínim una vegada a la setmana. L'últim Vinyoli anava abandonant allò que havia dit que el poema és un residu de la vida i incorporava cada punt més un factor oníric, o autònom. Llavors cada poema tenia més una unitat, una vida pròpia.

—S'ha dit que Vinyoli va estar injustament marginat.

—Em penso que és cert. En qualsevol cas, ell ho vivia així. No solament a nivell institucional, també en l'universitari. L'origen d'això pot ser l'antologia Castellet-Molas, on restava molt en segon pla. I fins que no arriben els anys 70, quan ell ja és molt major, no va imposant-se. Ha costat de veure que Vinyoli és un poeta molt peculiar però molt pròxim, almenys per a mi ho és. El que més m'interessa.

—Alguna vegada, se t'ha considerat ferraterià, ¿tu què hi trobes?

—Amb un marc molt ampli, probablement sí. Però m'estranya perquè penso que la realització del poema té molt poc a veure-hi. El meu és molt més instintiu i primari, el de Ferrater és molt més intel·lectualitzat. Hi ha més semblances a nivell de llenguatge, que és molt neutre. Com deia ell, «un poema se'n pot estar de molts luxos».

—¿El vas conèixer personalment?

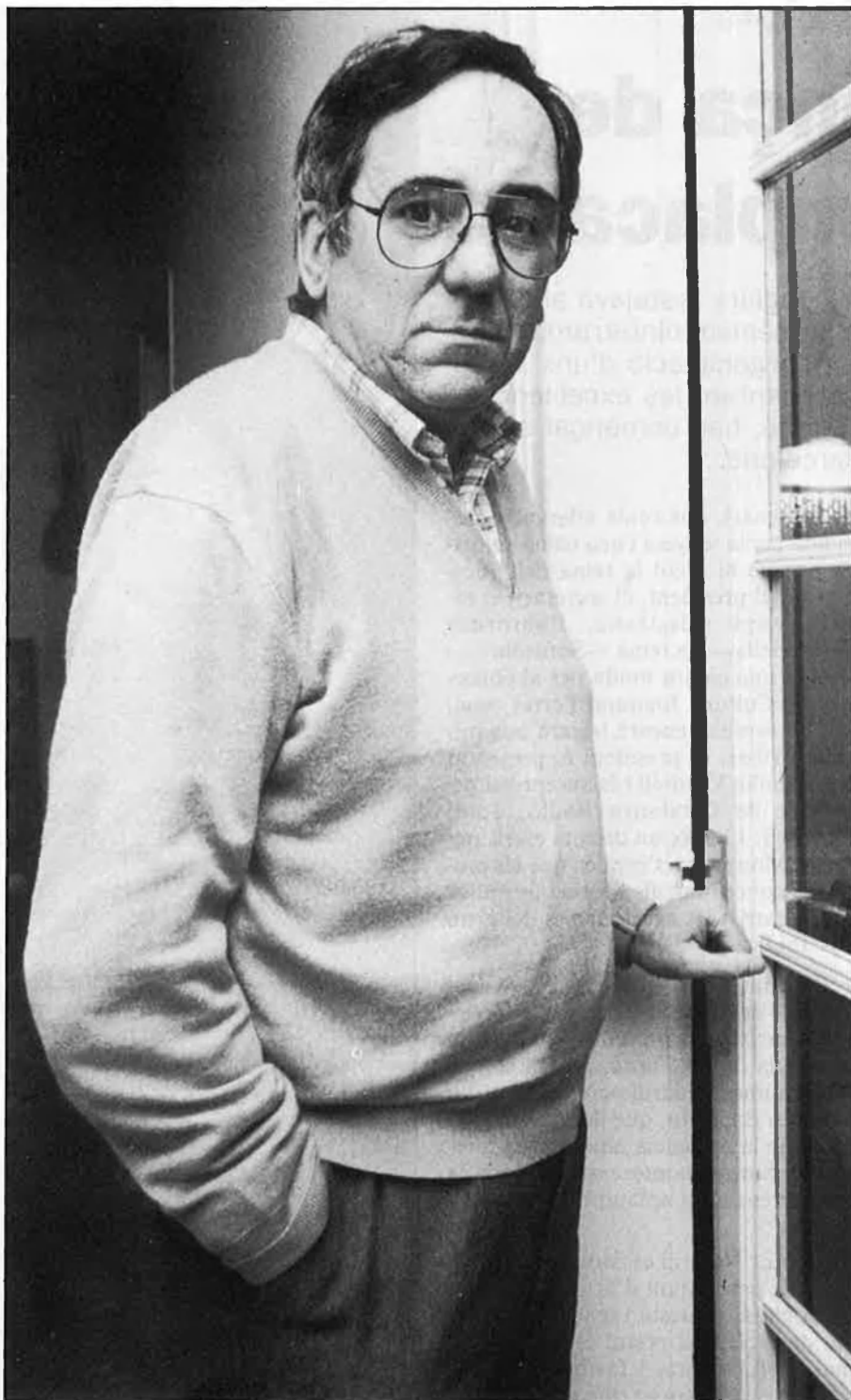
—Sí. Va ser una relació curiosa. Ens trobàvem al tren, perquè ell vivia a Sant Cugat i jo a Terrassa. Ens apreciàvem. El vaig conèixer als premis de Santa Llúcia i em va comentar un pròleg meu a *Mort a Venècia* de Mann. Directament em digué que estava bé però que hi mancaven quantitat de coses, tots els aspectes personals del protagonista quedaven molt en segon pla. Havia begut molt, però, tal com era ell, estava molt lúcida. Ara em fa un poc de recança que sempre es reediti el llibre amb aquell pròleg.

—En aquells anys també et vas relacionar molt amb Manuel Sacristán.

—Érem molt amics. El vaig tractar molt, des de l'any 54 al 73, que va marxar a Mèxic.

—Era un home múltiple. Igual feia un pròleg al Raimon que un llibre sobre els indis.

—Sí. I sempre ho feia amb aquella mena de rigor terrible. També era una persona molt contradictòria, perquè era molt sentimental i molt vital i en canvi amb els anys va donar la imatge del dogmàtic. És clar que era una

«... cada estímulo de la realitat genera una forma poètica diferent».

època molt difícil i ell era una persona molt apassionada.

—*En un determinant moment vas arregar tota la teua obra poètica en un sol volum, ¿per què?*

—No sé si tenia massa sentit. Eren uns llibres molt inicials. Venia bé per fer un volum amb un cert gruix, però no tenia valor d'obra completa.

—*¿No hi havia la pretensió de tancar un cicle?*

—¿Saps què passa? Jo m'he manifestat moltes vegades sobre això i penso que a voltes m'he equivocat. «Ara es tanca una etapa» i tal i qual. Crec que no. Sempre hi ha una sèrie de constants. En general, cada llibre té una idea a sota, no és un recull obert, és un poema. A *Semblança* hi ha setze poemes, cadascun amb una cita de Salinas, etc. Sempre hi ha una mena de convulsions que modifiquen el plantejament inicial però també unes cons-

tants i una recerca de la complementarietat d'una cosa i l'altra.

—*La constant citació de Salinas transcendeix, em sembla, l'homenatge.*

—És cert, és una mena de professió de barroquisme intel·lectual que serveix per explicar una experiència múltiple. Una mena de consideració del món de la parella a partir de dos passats distints, propis, i amb una complexitat d'experiències.

—*Una vegada em comentares que al Principat hi havia un desconeixement, que calia omplir, de la poesia que es fa al País Valencià.*

—Ara arriba una mica més, sobretot gràcies a 3i4, almenys una mica més que la de les Illes. De Mallorca hi ha un desconeixement quasi absolut, sorprenent. Ara, el que cal també és copsar el que té de cultura pròpia, d'específic, i que sovint es negligeix. S'agafa Vicent Alonso com si fos Comadira i això no és veritat. Hi ha uns altres components importants i enriquidors. És una impressió, però em sembla que al País Valencià hi ha una poesia més arrelada a la realitat i que al Principat és més mimètica, també més neonoucentista. Allà, és clar, no pot ser-ho.

—*Semblança és un llibre que du tres anys escrit. ¿Què prepares ara?*

—Tinc un altre recull quasi acabat, aquest amb la unitat de la diversitat. És com una mena d'agenda on cada estimul de la realitat genera una forma poètica diferent. Inclús hi ha coses d'èpoques anteriors que s'hi integren. A més, hi ha la traducció de *Semblança* al castellà. He acabat la traducció de l'obra completa de Trakl i tinc previst de traduir el teatre de Kleist, que em fa molta il·lusió, coses de Lessing, potser *Els Buddenbrook*.

—*Una faenassa.*

—Sí, perquè Mann no és justament fàcil. És enrevessat. Jo vaig una mica a ràfegues. Aquests dies trobo que no faig res, amb tot això dels premis.

Seguim parlant fins l'hora de dinar. S'interessa per l'entrevista com a gènere. Ens expliquem mútuament diversos trucs. Es mostra reticent amb els àudio-visuals —amb els quals ha col·laborat de vegades: «El que compta realment és tenir alguna cosa a dir». Parlem també de llibres recents o possibles, de poesia. Sempre és un goig aprendre dels que saben. Feliu Formosa és un home de cultura vasta, i complexa, que oculta més que publicita. Treballador com és, utilitza sovint mots com provatura, o joc. Pot assumir-ne els riscos. Els lectors atents ja fa molt que ho saben. □